

The Development of Agriculture in Judaea & Samaria in the years 1967-1974

In the
book
"Judaea
and
Samaria"

התפתחות החקלאות ביהודה ושומרון בשנים 1967-1974

יצחק גלעין*
Galim, Yitzhak

הייצור החקלאי אשר הגיע באותה התקופה לממוצע שנתי של 20.5 אחוזים. אין ספק שגידול זה אשר אין דוגמתו בעולם — הושפע לא מעט מנקודת ההתחלה הנמוכה, אולם יחד עם זאת הוא מהווה הישג שכל מדינה בעולם יכולה להתגאות בו. ניתן ללמוד על משקלה של החקלאות בכלכלת האיזור לאור תוצאות שתי שנות הבצורת בשנים 1970 ו-1973 והשפעתן על ערך הייצור החקלאי והייצור הכללי. בשנות הבצורת הללו נפגעה בעיקר חקלאות הבעל, הייצור החקלאי הצטמצם מאוד בהשוואה לשנים קודמות ולדבר זה היתה כמובן השפעה על כלל ערך הייצור ביהודה ושומרון.

שינויים במבנה ובתשומות העבודה בחקלאות

למן שנת 1967 ואילך לא חלו שינויים מהותיים בהיקף שטחי העיבוד. מתוך השטח הכולל של יהודה ושומרון, המקיף כ-5.7 מיליון דונם, מעובדים כ-2 מיליון דונם; כ-1.85 מיליון דונם מנוצלים למרעה וייצור ושאר השטח — עוד 1.85 מיליון דונם הם שטחי מדבר וטרשים, כולל שטחו של ים-המלח. לעומת זאת חלו שינויים בהרכב שטחי העיבוד כפי שמסתבר מנתוני טבלה 2 להלן:

טבלה 2

השינוי בהרכב שטחי העיבוד ביהודה ושומרון (באלפי דונמים)

מס' סדר	שטח העיבוד		מס' סדר
	שנת 1968	שנת 1974	
1	א. סה"כ שטח העיבוד	2,045	2,020
2	גידולי שדה	890	790
3	גידולי מקשה	43	5
4	ירקות	70	110
5	כרבים (שטחים בהכנה)	362	314
6	מטעים	680	801
7	ב. מתוך הנ"ל שלחין	57	81
8	ירקות ותפוחי-ארמה	31	53
9	הדרים	24	24.5
10	בננות	2	3.5

מטבלה 2 לעיל מסתברים מספר תהליכים הראויים לציון: שטח גידולי השדה — כולל הכרבים (השטחים בהכנה) קטן בכ-150 אלף דונם; שטח גידולי המקשה קטן בכ-40 אלף דונם; לעומת זאת גדל שטח המטע בכ-120

החקלאות בכלכלת יהודה ושומרון

משנת 1967 ואילך נמצאת חקלאות יהודה ושומרון בתהליך מתמיד של שינויים ופיתוח אשר מעטים דוגמתם בעולם. החקלאות ביהודה ושומרון אשר היתה בעיקרה חקלאות קיום, הופכת יותר ויותר לחקלאות שוק, כאשר הפיתוח מבוסס בעיקרו על שינויים אגרנטכניים המלווים בהתחלות של שינויים סטרוקטוראליים. החקלאות באיזור זה, עד לשנת 1967, היתה חקלאות מסורתית מן הסוג האופייני למזרח הים-התיכון, המבוססת רובה ככולה על גידולי בעל, רק כ-2.5 אחוזים משטח העיבוד הושקו במי המעיינות והבארות, בעוד רמות התשומה והתפוקה היו נמוכות במרבית הגידולים והענפים החקלאיים. רוב האוכלוסיה באיזור היתה קשורה — בצורה ישירה או עקיפה — בייצור החקלאי כיוון שהחקלאות היתה — ועדיין הינה — הענף הכלכלי העיקרי באיזור.

טבלה 1

מקומה של החקלאות בכלכלת יהודה ושומרון במחירים קבועים 100 = 1968 (במיליוני ל"י)

מס' סדר	השטח	תמ"ג**	אחוז גידול שנתי	חקלאות	אחוז גידול שנתי	אחוז החקלאות בתמ"ג
1	א	ב	ג	ד	ה	ו
1	1968	333	—	135	—	40.5
2	1969	384	15.3	175	29.8	45.5
3	1970	411	7.0	160	-8.3	39.0
4	1971	467	13.6	204	27.4	43.7
5	1972	572	22.4	243	19.1	42.5
6	1973	516	-9.7	240	-1.3	46.5
7	1974	680	31.7	381	58.7	56.0
8	אחוז גידול שנתי ממוצע	—	13.4	—	20.5	44.8

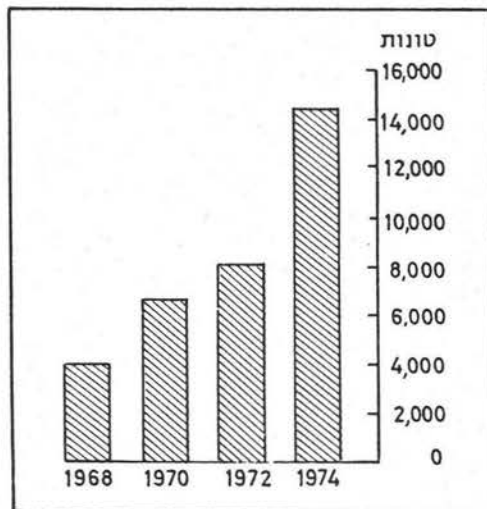
* כל הנתונים המופיעים בטבלה זאת ובטבלאות הבאות לקוחים מפרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והם אושרו על-ידי המחלקה החקלאית בל.מ.ס.
** תוצר מקומי גולמי = תוצר לאומי גולמי (תל"ג) ללא הכנסות מעבודה בישראל.

מהטבלה דלעיל ניתן ללמוד על הגידול בערך הייצור והשירותים באיזור עצמו, המגיע לכדי 13.4 אחוזים בממוצע לשנה לתקופה הנזכרת לעיל, ועל הגידול בערך

* המחבר הוא קצין מטה חקלאות ביהודה ושומרון.

הגידול שחל בהכנסה למועסק נובע מעליית התפוקה הריאלית בחקלאות וירידת מספר המועסקים. זוהי תוצאה של ייעול העבודה והעלמות כמעט מוחלטת של האבטלה הסמויה בחקלאות יהודה ושומרון. כיום אנו עדים לתופעות של מחסור בידיים עובדות, בעיקר בעונת האסיף והקטיף. בעונת מסיק הזיתים של שנת 1974, שהיתה שנת ברכה ויבול הזיתים היה גדול, היה הכרח להוציא את תלמידי בתי-הספר לחופשות של שבועיים כדי לסייע במסיק הזיתים.

השינויים האגרוטכניים בחקלאות יהודה ושומרון
עליית ההכנסות מהחקלאות נובעת בעיקר מהשינויים האגרוטכניים בחקלאות יהודה ושומרון ובמידה פחותה יותר מהשינויים הסטרוקטוראליים במבנה החקלאות. השינויים האגרוטכניים העיקריים שחלו בשנים אלה היו החלפת זנים המקובלים באיזור בונים משובחים יותר במרבית גידולי השרה והירקות; החדרת השימוש ביריעות פלסטיק לגידולי חורף ואביב; הרחבת השימוש בדשנים ובחומרי הדברה בשטחי הפלחה, הירקות והמטע; החדרת שיטות חדשות לטיפול במטעים כמו גיזום להצרת הזית, החלפת זנים בשקד ובפרדס ועוד. נוסף לכך, גבר השימוש בטרקטורים ובמכונות חקלאיות משוכללות, במקום העיבוד בבהמות ובכלי עבודה פרימיטיביים.

ציון 1: השימוש בדשנים כימיים ביהודה ושומרון 1968-1974 (בטונות)

נושא מיוחד הראוי לציון הוא הרחבת הטיפול הוטרינארי בבעלי-חיים באיזור. במשך השנים הללו הצליח השירות הוטרינארי באיזור, בסיוע השירותים הוטרינאריים בישראל, להגיע כמעט לכל עדרי בעלי-החיים ולהנהיג טיפול יעיל למחלות מדבקות. ואמנם, מרבית המחלות האפידמיולוגיות הגורמות לנזקים חמורים בעדרי בעלי-החיים במזרח הקרוב

אלף דונם, ושטח הירקות — בכ-40 אלף דונם. השטח המעובד קטן בכ-25 אלף דונם שהם כ-1.2 אחוזים מכלל השטחים המעובדים. אלה הן אדמות שוליות המצויות באיזורי ההר ובגבולות המדבר אשר כדאיות עיבודן היתה מאו ומתמיד נמוכה ביותר, לכן הפכו אדמות אלה לשטחי מרעה טבעי. לעומת זאת, גדל שטח השלחין בכ-25 אלף דונם. בשטחים אלה מגדלים בעיקר ירקות ותפוחי-אדמה, וזאת ללא תוספת של מי-השקיה, אלא רק על-ידי שימוש יעיל יותר במים הקיימים. השינויים אשר חלו בהרכב שטחי העיבוד לוו בשינוי רב משמעות במספר המועסקים בחקלאות מתוך כלל המועסקים ביהודה ושומרון.

טבלה 3

המועסקים בחקלאות מכלל המועסקים ביהודה ושומרון (באלפים)

מס' סדר	השנה	כלל המועסקים		אחוז המועסקים מכלל המועסקים
		א	ב	
1	1969	103.9	47.8	46.0
2	1970	114.6	45.0	39.3
3	1971	116.8	39.9	31.2
4	1972	125.2	38.5	30.8
5	1973	126.4	33.5	22.5
6	1974	137.0	40.5	29.5

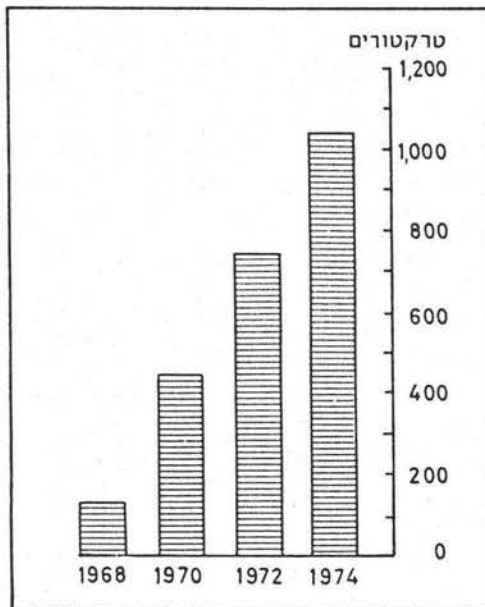
השינויים שחלו בהרכב הגידולים מחד-גיסא והירידה באחוז המועסקים בחקלאות מכלל המועסקים ביהודה ושומרון מאידך-גיסא — הן שתי התופעות המלמדות על תהליך השינוי המהותי במבנה החקלאות באיזור זה. תופעות נוספות לעניין זה הן: העלייה הריאלית של 81.5 אחוזים בתשומות בחקלאות, מ-21.4 מיליון ל"י בשנת 1968 ל-90.1 מיליון ל"י בשנת 1974 (במחירים קבועים לשנת 1968 — 38.8 מיליון ל"י); תחילת התהליך של תחלופת עבודה בהון; ובעיקר — עליית הפריון הודות לשינויים האגרוטכניים.

על השפעת השינויים האלה ניתן ללמוד מנתוני טבלה 4 לעיל, אולם הדברים בולטים יותר כאשר משווים את העלייה בהכנסה למועסק בחקלאות בין השנים 1968-1974, כמתואר בטבלה 4 להלן:

טבלה 4

הגידול בהכנסה של המועסקים בחקלאות ביהודה ושומרון (באלפי ל"י)

מס' סדר	השנה	הכנסה ממוצעת למועסק		אחוז השינוי השנתי
		ב	א	
1	1968	2.8	2.8	—
2	1969	3.9	3.8	35.7
3	1970	3.7	3.5	-7.9
4	1971	6.2	5.9	51.4
5	1972	9.9	6.9	30.2
6	1973	12.0	7.2	4.3
7	1974	24.4	11.0	52.7

ציר 2: מספר הטרקטורים ביהודה ושומרון 1968-1974

המנוצלות להשקיית שטחים נוספים. מועדי ההשקיה נקבעים על-פי צרכי הצמח ולא לפי שעות הזרמת המים. תהליך זה של מעבר לשיטות השקיה יעילות מצוי עתה בעיצומו.

מרבית זני הירקות שהיו מקובלים באיזור הוחלפו בזנים חדשים בעלי פוטנציאל יכול גבוה יותר ובמינים וזנים שלא היו מקובלים כאן עד לפני מספר שנים. בשטחי השלחין חדר השימוש ביריעות פלסטיק לחיפוי וכיסוי והשימוש בדשנים, בחומרי הדברה והורמונים הפך לנחלת רבים מן החקלאים.

תהליך קליטת החידושים ופיתוח החקלאות

גורמים רבים תרמו להתפתחות החקלאות ביהודה ושומרון ויקצר המצע מלפרט את כולם, אולם ניתן לחלק את התפתחות החקלאות לשני תהליכים עיקריים: התהליך הראשון מקורו בפגישה הבלתי אמצעית של חקלאי האיזור עם החקלאות הישראלית ביישובים היהודיים והערביים בעת ביקורים פרטיים, סיורים מאורגנים ועבודה במשקים חקלאיים בישראל. במקביל לכך החלה מערכת ההדרכה הישראלית, באמצעות הצוות המקומי של מדריכים חקלאיים, בהפעלת שטחי הדגמה רבים בכל פינות האיזור, בשדות החקלאיים עצמם ובתשע תחנות הניסיון של משרד החקלאות. בהדגמות אלה, שנעשו בעיקר על חשבון משרד החקלאות, ראו החקלאים את היכולים הגבוהים אשר נתקבלו בשדות, בעדרים ובמטעים שלהם עצמם או של שכניהם, לאחר שינוי שיטות העיבוד והטיפול, הנהגת זנים חדשים ושימוש בדשנים ובחומרי הדברה והאבסת מזון מרוכז לטלאים, גדיים ועגלים. התוצאות המרשימות שכנעו חקלאים רבים לחקות את הפעולות שראו

נעלמו, או כמעט נעלמו, מאיזור יהודה ושומרון וכתוצאה מכך פחתה התמותה ממחלות אלה באורח דראסטי. נוסף לכך החל תהליך של שימוש בתרופות וטרינאריות למניעת מחלות אחרות. שש בריכות לטבילת הצאן שנבנו בכל רחבי האיזור, תרמו רבות להקטנת הנזק מפגיעת קדחת הקרציות. גם הטיפול לחיסון עדר הצאן נגד קדחת מלטה מתחיל לתת אותותיו. במקביל לטיפול הוטרינארי המסור הוחדרו על-ידי מדריכי בעלי-החיים בשיתוף עם הוטרינארים שיטות האבסה ופיטום לטלאים, גדיים ועגלים. תנובת הבשר מעדרי בעלי-החיים נמצאת בקו עליה מתמיד ותורמת להכנסה לחקלאים בעלי עדרי בעלי-חיים מחד-גיסא, ולהקטנת ייבוא הצאן לשחיטה, מאידך-גיסא.

טבלה 5
צריכה, ייצור וייבוא של בשר צאן

מס' סדר	צריכה, ייצור וייבוא						
	1975	1974	1973	1972	1971	1970	
	א	ב	ג	ד	ה	ו	
1	צריכה (בטונות)	5,500	5,900	6,000	6,300	6,130	6,320
2	ייצור מקומי (בטונות)	3,730	3,375	3,400	4,100	4,330	4,820
3	ייבוא (בטונות)	1,730	2,525	2,600	2,200	1,800	1,500
4	אחוז הייבוא מהצריכה	32	42	43	34	29	23

בשנים אלה הוכנסו מספר גידולים חדשים לשטחי הבעל והשלחין. גידולים אלה, המבטיחים הכנסות גבוהות יותר ליחידת שטח ויחידת מים תפסו את מקומם של גידולים מסורתיים אשר תרומתם להכנסת החקלאים היתה נמוכה.

בשטחי השלחין הונהגו שיטות השקיה יעילות במקום השיטות המקובלות. בעבר נהגו להוביל את מי המעינות והבארות בתעלות עפר ועל-ידי כך נגרם איבוד מים רב עקב החלחול. את מרבית גידולי השלחין השקו בעבר בשיטת התלם המתפתל, היא שיטת הדואליב, כאשר המים מוזרמים לתלמי ההשקיה ישר מהתעלות המובילות. שיטה זו התאימה להזרמת כמויות מים גדולות הבאות מהתעלות הראשיות לשטחים בלתי מיושרים. התלם המתפתל שובר את הזרימה ומבטיח הרטבה לכל אורכו, אולם בגלל הפיתולים אובדים מים רבים וגם מספר הצמחים בשטח אינו מלא. במטע נהגו להשקות ב"צלחות" ואת שטחי הפלחה, בעיקר בבקעת-הירדן, נהגו להשקות בהצפה. שיטות אלה התאימו לשיטת חלוקת המים לפי מספר דקות לזונם לכל מחזור השקיה ואיבוד המים בהן הגיע עד לחמישים אחוזים ויותר.

כיום משקים חלק ניכר משטחי הירקות והמטע בטפטוף, בהמטרה ובתלמים מסודרים מבריכות אדמה מצופות בפלסטיק, בהן אוגרים את מי המעינות מתעלות מצופות. הודות לכך נחסכו כמויות מים גדולות

מזנים עתירי יכול, במקום זרעים מגידול עצמי מהזנים המקובלים; שימוש בכמויות דשנים מומל-צות ובעיתוי נכון; הדברת מזיקים, מחלות ועשבי בר בשדות בשיטות מתקדמות — ריסוס מהאוויר או מהקרע במקום טיפול ידני.

● העלאת היבולים וההכנסה מהמטעים הקיימים על-ידי גיוס נכון של עצי הזית הזקנים להצעתם והגדלת פוריותם; הדברת זבוב הזית על-ידי ריסוסים מהאוויר בעיתוי נכון על-פי ספירות של מלכודות לזבוב הזית; הוזלת הוצאות המסיק על-ידי בדיקת שימוש בהורמונים להחלשת העוקץ לקראת המסיק ביד או על-ידי מנערים; החלפת זני שקדים מרים, או בעלי קליפה קשה בזנים של שקד מתוק בעל קליפה רכה; בדיקת האפשרות להחלפת זני ענבים המניבים באמצע העונה בזנים אפילים; החלפת זני הדורים בפרדס ללימון ולזנים קליפים; פתיחת דרכים בפרדסים כדי לאפשר כניסת מרססים מוטוריים ועוד.

● העלאת יכול הבשר מעדרי הצאן והבקר על-ידי פיטום הטלאים והגדיים במזון מואבס במקום או בנו-סף למרעה ומכירתם במשקל של 40-50 ק"ג במקום במשקל של 15-20 ק"ג, כפי שהיה מקובל; פיטום עגלים ליד הבית במקום הוצאתם למרעה יחד עם כל עדרי הבקר; השבחת המרעה הטבעי על-ידי השמדת צמחיה בלתי ראויה למאכל וזריעת צמחיה מתאימה לרעה ועשירה בחומרי מזון — בעיקר קטניות; הנהגת סדר רעה יעיל במרעה הטבעי להעלאת יכוליו ופוריותו; הרחבת השימוש בשירו-תים הוטרינאריים לשמירת בריאות בעלי-החיים; הכנסת אילים ותיישים משובחים לעדרי הצאן, ועוד.

● החדרת גידולי הכנסה בשטחי הבעל והשלחין והרחבתם, כמו בצל לזרעים, לייצוא ולתעשייה; זני עגבניות מתאימים לתעשייה ולייצוא; מילונים ואבטיחים לייצוא; ירקות לשוק המקומי, לגדה המזרחית ולייצוא, מחוץ לעונות המקובלות באיזור, כמו חצילים, מלפפונים, קישואים, תירס מתוק והכנסת הבוטנה (פיסטוק חלבי) לאיזור ההר הגבוה.

● הרחבת ענפי העזר החקלאיים, לייעול העבודה והגברת התפוקה, כגון: מיכון חקלאי מותאם לגידו-לים ולתנאי האיזור; שיטות השקיה מודרניות לייעול השימוש במים ולהרחבת שטחי השלחין; שיטות יעילות להגנת הצומח ולהדברת מזיקים, מחלות ועשבי בר; בדיקת דרכים להתארגנות חקלאים לשם הוזלת הוצאות הייצור, להשכרה מרוכזת של גורמי ייצור עיקריים ושיווק תוצרתם. קידום החלפת בתי-בד המיושנים בחדשים ועוד.

על סמך חמש נקודות אלה הורכבה רשימת יעדים ומשימות, לפיהם הוכנה תוכנית עבודה מפורטת לכל אחת משש הנפות החקלאיות. הבסיס לתוכניות הנפתיות היה תוכניות עבודה מפורטות לכל כפר וכפר אשר הוכנו על-ידי המדריכים הכפריים בעזרת

בהדגמות ולהעזר במדריכי משרד החקלאות.

בתחילה היה צורך לשכנע את אנשי הצוות המקומי של משרד החקלאות ואת החקלאים עצמם להאמין בכוחם וביכולתם להביא שינויים גדולים בחקלאות האיזור. העובדים המקומיים של משרד החקלאות למדו כי ניתן לשנות את פני החקלאות באיזור על-ידי הפעלת הידע הישראלי העומד לרשותם, במשקי החקלאים המקומיים, ועל-ידי כך להעלות את ההכנסה והתמורה מעבודתם. לתהליך זה הצטרפו אותם חקלאים אשר היו מוכנים להיות חלוצים בקליטת החידושים והפעלתם, אבל מספרם של החקלאים הללו הוגבל משום העדר ציוד מתאים ובגלל מספרם המועט של מדריכי משרד החקלאות.

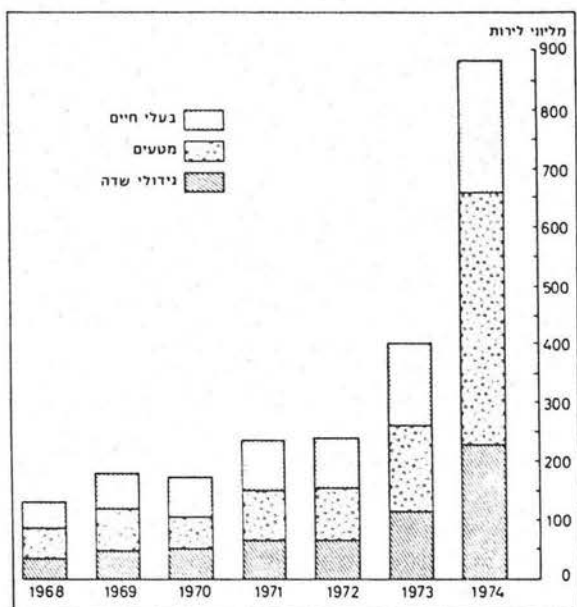
במקביל לתהליך זה פעל גם תהליך נוסף, כאשר חקלאים בעלי יוזמה לא חיכו לפעולות של משרד החקלאות, אלא החלו להשקיע מכספם בציוד ובתשומות אחרות (כגון: מכונות חקלאיות, זרעים, דשנים, חמרי הדברה, שתילים ומזון מרוכז). חקלאים אלה זכו לעידוד ממשרד החקלאות במתן הלוואות לפיתוח ולהון חוזר לתשומות הנחוצות לקידום משקיהם, נוסף להדרכה מסורה של צוות המדריכים המקומי והמדריכים הישראליים גם יחד.

בבד בבד עם הפצת הידע וקליטתו על-ידי חקלאי האיזור החלה להתלבן מדיניות לפיתוח החקלאות ביהודה ושומרון וקידומה. נלמדו הגורמים הקובעים כגון: תנאי קרקע ואקלים בתת-איזורים שונים; הגידולים המקובלים והמבוקשים על-ידי האוכלוסיה; מנטליות החקלאים; דרכי פעולתם; צרכי השווקים השונים המסוגלים לקלוט את התוצרת החקלאית (השוק המקומי, הגדה המזרחית, השוק הישראלי ואפשרויות הייצוא מעבר לים); ובעיקר נלמדו גורמי הייצור המצויים באיזור והאפשרויות היעילות ביותר לניצולם והפעלתם.

לאור כל הגורמים האלה נקבעו סדרי קדימויות לפעולה. ראשית, נקבע שיש להעלות את ההכנסה לחקלאים. שנית — שיש להגיע לאוכלוסיה מקסימאלית של חלקאים המקבלת הדרכה מקצועית. (הקו המנחה למתן הדרכה הוא ייעוץ לחקלאים בנושאים בהם יש להם עניין מיוחד, אם משום עיסוקם בנושא ורצונם להכניס שיפורים או משום התעניינותם בנושא חדש ובלתי מוכר להם). שלישית — כי יש לחלק את הסיוע הניתן לחקלאים בהלוואות ומענקים למקסימום חקלאים, כאשר הקו המנחה הוא סיוע לחקלאים המוכנים להשקיע בעצמם, נוסף לתמיכה ולסיוע שהם מקבלים.

בהתחשב בקדימויות הללו התגבשה מסגרת של עבודה אשר שימשה בסיס לתוכניות העבודה השנתיות. מסגרת זאת התבססה על ענפי החקלאות המסורתיים באיזור מחד-גיטא, ועל החדרת חידושים מותאמים לתנאים ולחקלאים באיזור, מאיך-גיטא. מסגרת העבודה התבססה על חמש נקודות עיקריות:

● הגברת היבולים והעלאת ההכנסה מגידולי השדה על-ידי עיבוד טוב יותר; שימוש בזרעים מבוררים

ציור 3: ייצור חקלאי במחירים שוטפים 1968-1974 (במיליוני ל"י)

בעולם שואפת להגיע להישגים כאלה, או דומים להם. להישגים אלה תרמו הידע הישראלי, העבודה המשותפת עם אנשי משרד החקלאות המקומי, אשר למדו לצאת מהמשרדים ולהשתתף במלוא המרץ בעבודת החקלאים כדוגמת מדריכיהם הישראלים. כמו כן תרם רצונם של החקלאים לקלוט את הידע ולהשתמש בו וההכוונה של פיתוח החקלאות על בסיס החקלאות המסורתית הקיימת. גם העבודה הנסיונית אשר נערכה בשתי תחנות הנסיון באיזור תרמה רבות. עבודה זאת התרכזה בעיקר בבדיקת אפשרויות היישום של תוצאות המחקרים לתנאי הגידול באיזור. נוסף לכך נערכו מחקרים רבים בהדרכת חוקרי מנהל המחקר החקלאי של משרד החקלאות והפקולטה לחקלאות ברחובות, אשר תוצאו-תיהם תרמו לקידום החקלאות ביהודה ושומרון ובישראל כאחד.

כל הגורמים הללו הביאו את החקלאות ביהודה ושומרון להישגים מרשימים ביותר, אולם כבר כיום ברור שהישגים אלה הם רק שלב ראשון בדרך להמשך פיתוח החקלאות וקידומה תוך עבודה משותפת של צוות מקומי וישראלי. יש מקום לקוות שעבודה משותפת זאת תמשיך להניב פירות בעתיד ותתגשם הסיסמא: "השיאים של היום — הממוצעים של מחר".

המדריכים המקצועיים הנפתיים, והכלל גדתיים. לשם זירוז ביצוען של התוכניות הללו הוכרו על מספר מבצעים, כגון: מבצע העלאת יכול החיטה והשעורה; מבצע פיטום; מבצע השקד; מבצע הזית; מבצע ירקות לייצוא ועוד. כדי לסייע למבצעים הללו אורגנה השכרה מרוכזת של תשומות, תוך אשרות לקבלת הלוואות להון חוזר לכיסוי חלק מההוצאות לתשומות הנוספות. התוצאות של הפעילות הזאת התבטאו בשנים האחרונות בהעלאת היבולים והגידול בהכנסה כמעט בכל ענפי החקלאות. כל אלה תרמו תרומה חשובה לשינויים הגדולים המתחוללים בחקלאות יהודה ושומרון, כמתואר בטבלה 6 להלן:

טבלה 6

עלויות הייצור ביהודה ושומרון בענפים עיקריים במחירים קבועים, 1968 = 100 (במיליוני ל"י)

מס' סדר	שנה	ה ע נ ף			
		גידולי שדה	ירקות ותפוחי-אדמה	בשר	פירות
א	ב	ג	ד	ה	ו
1968	11.0	19.5	25.1	31.8	19.6
1969	20.5	22.0	28.6	31.4	37.5
1970	15.8	32.0	30.6	33.6	10.5
1971	23.5	31.3	28.5	39.0	21.0
1972	29.6	37.9	33.0	53.6	49.0
1973	23.1	34.1	36.0	54.0	14.7
1974	34.1	50.5	37.8	83.0	77.0

* כמויות הייצור השנתיות בענפים העיקריים הוכפלו במחירי 1968 של אותה תוצרת.

בטבלה 6, לעיל, מובא סיכום של העליה שחלה ביבולים, וכתוצאה מכך בהכנסתם של החקלאים, מהגידולים העיקריים באיזור. יש לשים לב להשפעה הרבה של המשקעים השנתיים על היקף היבולים, משום היות חקלאות זאת חקלאות בעל כמעט בלעדית (ב-1974) הגיע השטח המושקה לכדי ארבעה אחוזים בלבד מהשטח המעובד). השפעה נוספת יש לסירווגיות האופיינית למרבית סוגי הפירות ובמיוחד הסירווגיות האופיינית לזית. נתוני טבלה 6 מלמדים עוד כי העליה היחסית בכל ענפי החקלאות העיקריים: בגידולי השדה, בייצור הבשר, בירקות ופירות — היתה כמעט שווה.

סיכום

ההישגים של החקלאות באיזור יהודה ושומרון במשך התקופה הנדונה הם מרשימים וכל מדינה מתפתחת